

Irene Vallejo

ANTZINAROTIK ORAINAZ

MITOAK GRAMATIKA UNIBERTSAL BATEN ANTZEKOAK DIRA

Haurra zela liluratu zuen greziar mitologiak Irene Vallejo idazlea, eta txundidura horren suak barruan irauten dio oraindik. *Infinitua ihi batean* lanari esker ezagutu genuen askok, baina Vallejo aspalditik ari da Antzinaroaren argiak eta ilunak zabaltzen, eta ordukoak gaurkoarekin lotzen. Dirudiena baino gertuago daukagu iragana: sinesten eta kontatzen ditugun narrazioen tolesetan daramagu.

 REYES ILINTXETA DANI BLANCO

Gogoan al duzu zein izan zenuen Antzinaroarekiko lehen harremana?

Beti esaten dut gauza bera: aitak egin ninduen filologo klasiko. Ziur aski, nahi gabe; jakin izan balu, zuzenbidearekiko edo medikuntzarekiko maitasuna helarazten saiatu izango zen. Baina tira, txikia nintzela, gauero ipuin bat kontatzen zidaten garaian, *Odisea* kontatzen hasi zitzaidan behin batean.

Nolatan hori?

Egia esan, telebistatik etorri zen dena. Ulisesi buruzko marrazki bizidun batzuk ematen zituzten, espazioan kokatuak.

Orduan aitak esan zidan: hori ez da benetako Ulises, eta *Odisea* kontatzen hasi zitzaidan: bidaia, ziklopeen istorioa, Kalipso... Hiru urte-edo izango nituen, eta liluratuta geratu nintzen. Ez nekien klasiko bat zenik, ez nekien nor zen Home- ro, eta ez zitzaidan axola klasikoan garrantzia kulturala. Besterik gabe, istorio txundigarria iruditu zitzaidan. Egia esan, luzaroan pentsatu izan nuen *Odisea*-ren autorea gure aita zela.

Hara!

Ahoz kontatzen zidan, eskuan liburu- rik ez zuela, bere hitzekin, gauero ipuin

edo pasadizo bat... Berak asmatua zela pentsatzen nuen. Klasikoekiko lotura ahozkotasanaren bidez etorri zitzaidan, elkarri istorioak kontatzearen tradizio milaka urteko horrekin.

Eta orain, helduaren ikuspegitik, zure ustez zer dauka *Odisea*-k, hainbeste jende sorgintzeko?

Egia esan, ez dut uste haurren ikus- pegitik begiratzeari utzi diodanik inoiz. Ume horren begiek bizirik iraun dute ikasketa akademikoan eremu lehorra- ren ostean ere, eta txikitako ipuin hor- ren emozioa sentitzen dut oraindik.

Irene Vallejo

ZARAGOZA, 1979

Filologia klasikoa ikasi zuen, eta arlo horretan doktoretza-tesia egina du. Halaber, ibilbide akademikoa utzita, Greziako eta Erromako zibilizazioei buruzko dibulgazioan dihardu, *Heraldo de Aragón* eta *El País* egunkarietan, besteak beste. Gainera, hainbat liburu idatzi ditu, saiake-
rak zein eleberriak. Euskaraz, *Infini-
tua ihi batean* (Pamiela, 2021) irakur
diezaiokegu. 2019an kaleratu zuen
liburuen asmakuntzari buruzko lan
hori, eta, harrezkero, saria sariaren
gainen pilatu du, eta irakurle mor-
doxka bat erakarri.

Baina, zure galderari erantzunez, niri Odisea zehazki asko gustatzen zait, iruditzen zaidalako oso ondo harrapatzen duela giza izaera. Ulisesek etxera itzuli nahi du, etxekoan falta sentitzen du, eta hori denok ulertzen dugu ondo, baina, aldi berean, abentura-gose da. Orduan, etxera bidean doala, entretenu egiten da. Eta uste dut pertsonak halakoak gabela: segurtasuna behar dugu, baina abenturak ere irrikatzen ditugu. Ithaka nahi dugu, baina baita Troia ere.

Filologia klasikoa ikasi ostean, ez zenuen bide akademikotik segi. Zer dela eta?

Egia esan, bide akademikotik jarraitu nahi nuen. Nire familian funtzionario asko dago, eta nahiz eta beti hauspotu duten nire alderdi sortzailea, orobat esan didate zentzuzkoa izateko eta lan finko bat aurkitzeko; gero, nahi baldin banuen, aisialdian idatz nezakeen. Nire amarentzat batez ere obsesio bat zen nik oposizio bat egitea, eta ulertzen dut, zeren hark bazekien nolako oztopoak izaten ditugun emakumeok mundu honetan, eta horregatik esaten zidan zerbait segurua lortzeko, inork kendu ezin zidan zerbait, eta gero geroakoak. Horrenbestez, nire asmoa zen unibertsitatean sartzea, lan segurua hori edukitzeko eta ama lasaitzeko, eta gero, hortik aparte idaztea.

Baina?

Baina, doktoretza amaitu nuenean, berez, doktoretza-osteko beka bat eskatu behar izango nukeen, eta hori atzerrian egin behar da derrigorrez. Garai hartan aita minbiziarekin gaitortu zen, eta hura zaintzen geratzea erabaki nuen; gurasoak bananduta zeuden, eta ni nintzen aitak Zaragozan zeukan senide bakarra. Diagnostikoa eman ziotenean, urtebete bakarrik geratzen zitzaiola esan ziguten, eta geratzea erabaki nuen. Azkenean hiru urte izan ziren, eta berriro bizitza akademikora itzuli nahi izan nuenean, jada ez nintzen lehiakorra, hutsune bat zegoen: hiru urte argitalpenik gabe, kongresurik gabe...

Zaintza-lanak zigortu egiten dira.

Garai hartan ez zegoen ezer pentsatuta halako kasuetarako, norbaitek etenaldi bat egin nahi balu haur bat izateko edo gertukoak zaintzeko adibidez, eta uste dut halako egoerak ain-

tzat hartu behar lireratekeela; ibilbide akademikoa exijentea da, baina batzuetan geratzeko beharra dago, eta agian urte horiek ez lirerateke kontuan hartu behar. Azken bost urteei erreparatzen zaie, ordea, eta hiru urteko hutsunea nuenez, trena galdu nuen, nolabait esatearren.

Kazetaritzaren munduan sartu zinen. Zer dela eta?

Hutsetik hasi behar nuen berriro, eta beste zerbait egin Filologia Klasikoko ikasketekin, mundu guztiaren arabera ezertarako balio ez duten ikasketak horiekin. Hala bururatu zitzaidan kazetaritzarena. *Heraldo de Aragón* egunkarira jo nuen; Aragoiko tokiko egunkaria da. Garaian, Guillermo Fatás zegoen zuzendari, fakultatean Antzinako historiako irakasle izandakoa. Zutabeak idazten hasiko nintzela proposatu nion: gaurko gaiez hitz egingo nuen, baina mitoren batekin, Antzinaroarekin edo etimologiarekin lotuz. Albisteak edo gai handiak beste ikuspegi batetik lantzeko. Ideia gustatu zitzaion, eta probatzeko esan zidan. Hala hasi nintzen, ziurtasunik gabe, baina nire begirada eskaintzeko gogotsu.

Zer eman dezake ikuspegi horrek? Batzuetan iruditzen zait, iraganari begiratzen zaionean, arriskutsua izan daitekeela akatsetatik ikastearen edo akatsak ez errepikatzearen diskurtso hori, berez asmo ona izan badaiteke ere, hutsa ere izan daitekeelako.

Bai, noski, hori baino askoz konplexuagoa da. Hala eta guztiz ere, ikuspegi interesgarria iruditzen zait. Gainera, unibertsitate publikoan ikasi eta ikertu dugunok, uste dut badugula ardurak ikasitakoa eztabaida publikora ekartzeko, gertakariak ikuspegi apur bat konplexuago eta ez hain sinplifikatzaileetatik azter daitezela. Ez da gauza mekaniko bat, noski, ez da "akats hau egin dugu, eta ez da errepikatuko". Baina, azken batean, demokrazia komunikazio-modalitate bat da, eta filosofiak, historiak, filologiak eta humanitateek, nahiz eta konponbide magikorik ez eskaini, debatarei lagundu ahal diote, ez dadin hain lakarra izan, apur bat zainduagoa izan dadin, eta ez beti talkatik. Halaber, iraganeko falazia eta engainu eta manipulazio batzuk desmuntatzeko balio dezake,

izan ere, argudio politikoak, batzuetan, halakoen gainean eraikitzen baitira.

Egia esan, nik ez dut askorik irakurri Antzinaroari buruz, urrun geratzen zaidala iruditu izan zait beti. Baina bazarete bitartekari batzuk (zu zeu, Anne Carson, Mary Beard...), eta zuek garai haien inguruan idatzi duzuenak bai piztu dit interesa.

Deigarria da, emakumeak gara denak.

Bai, horixe ere galdetu nahi nizun, ea zuk loturarik ikusten duzun horretan.

Lehenik bitartekaritzaren edo dibulgazioaren galderari erantzungo diot. Uste dut zeregin hori —erraztea, laguntzea— oso garrantzitsua dela unibertsitatean. Gaur egun, dibulgatzailetzat hartzen bazaituzte, bigarren mailako ikertzailea zarela uste da, ez zara ikertzaile originala, iturri zuzenekin eta hitz teknikoekin dabilena. Dibulgazioa, beraz, gutxietsi egiten da. Baina oso inportantea da. Guk

ikertu dugun hori guztia erabilgarria da gaur egungo gizartearentzat, zerikusia baitu zure bizitzarekin, baita latina edo greziera inoiz ikasi ez badituzu ere: zerikusia du zure kezkekin, zure egunerokoarekin, zure pasioekin, nork bere buruari egiten dizkiogun galdera eternoekin. Funtsean, horri buruz ari gara, eta hori zuri axola zaizu eta mundu guztiari axola zaio.

Eta, lehen aipatu dugun horretara itzulita, zer iruditzen zaizu hainbeste emakume aritzea gaur egun Antzinaroari buruzko zabalkunde?

Deigarria iruditzen zait, bai, eta maiz pentsatzen dut kontraesan horretan. Antzinako mundu latinoan sakonki misoginoa zen. Zu eta biok garaiko Grezian

edo Erroman jaio izan bagina, ezingo ginatke idazleak izan, ezingo ginatke etorri hona hitzaldiak ematera, ni gaur etorri naizen moduan. Hitzaren zirkuitutik kanpo egongo ginatke; hitza gizonen kontua zen, eta hori oso argi azaltzen da Antzinaroko testu askotan.

“

Demokrazia komunikazio-modalitate bat da, eta filosofiak, historiak, filologiak eta humanitateek, nahiz eta konponbide magikorik ez eskaini, debateari lagundu ahal diote”

Beraz?
Beraz? Zer iraultza klase gertatu da gehienbat emakumeok izan gaitezen mito horietara jotzen dugunak? Beharbada, hori guztia begirada kritikoago batetik lantzeko gai garelako izango da; ez dugu idealizatzen, eta ez ditugu greziarrak eredu gisa aurkezten, XIX. mendeko ikertzaileen kontrara. Guk, izan ere, greziarren eta erromatarren argi-ilunak ikusten ditugu, haien arazoak, gatazka, tentsioak... Joskurak non lehertzen di-

ren ikusten dugu. Mito horiek berriakurtzen ditugu, eta beste modu batera interpretatzen. Esate baterako, Troiako Helenari buruz beti esan izan da emakume guztiz eder hura zela, baina, egiaz, behin baino gehiagotan bahitu eta behartutako emakumea izan zen; salgai bat balitz bezala tratatu zuten, gerrako garaikur gisa.

Anne Carstonek, hain zuzen ere, badu antzezlan bat *Norma Jean Baker of Troy* izenekoa (Norma Jean Baker Troiakoa): Helenaren historiari heltzen dio, baina haren lekuan Marilyn Monroe jarrita. Oso interesgarria iruditzen zait uztarketa hori.

Bai, gainera deigarria da zenbat aldiz azaldu izan diren historiako gerrak errua emakume bati egotzita. Emakumeen kulpabilizazioaren kate hori ikusten dugu (Eba, Pandora, Helena...), eta argi geratzen da mito horiek bizi-bizirik daudela oraindik gure gizartean. Hala, interesgarria da mitoetara itzultzea, munduari buruzko interpretazio trinko-trinkoak diren aldetik. Ideia bat islatzen dute, kontzeptu bat, eta mitoari helduta

ideia horren kontra egin dezakezu, edo buelta eman, gaur egungoarekin lotu... Inés Ramón poeta argentinarrekin, horixe egin genuen *La mañana descalza* (Goiza ortozik) izeneko liburuan: mito femeninoak bilatu, eta orainarekin lotu.

Esate baterako?

Adibidez, hor dago Kasandra. Iragarpenak egiten zituen etorkizunari buruz, baina ez zioten sinesten. Emakumeen lekukotasunak ez sinestea, haien ekarpenei baliorik ez ematea, hori ere gaur-gaurko kontua da, ezta? Eta gero badago beste antzezlan bat, *Troiarrak*, Euripidesena, emakumeek gerran ordaintzen duten prezioari buruzkoa. Eta *Erregutzai-leak* tragedia, Eskilorena, non emakume batzuk Greziara iristen baitira, beren senarren indarkeriari ihes egiteko. Eta hor lantzen da indarkeria matxista, erbestea, migrazioa...

Mitoak gramatika unibertsal baten antzekoak dira, hori dute ona; oso erabilgarri gerta daitezke gure tradizioei, eraiki gaituzten kontakizunei eta gure zibilizazioaren zutarrak ankerrei buruz hitz egiteko. Hortik begirada eta kritika oso interesgarriak egin daitezkeela iruditzen zait, bizi garen mundua birpentsatzeko.

Gaur arratsaldean [otsailak 23] hitzaldi bat eskainiko duzu hemen,

Iruñean, Fernando Reyrekin batera —berak euskaratu du *Infinítua ihi batean*—. Itzulpengintzaren inguruan jardungo zarete.

Uste dut gure gizartean ez dugula nahikoa baloratzen itzulpenaren ofizioa. Nire editore guztiei eskatu izan diet itzultzailearen izena azalean ager dadila, eta gaur egun sinestezina iruditzen zait argitaletxe guztiek gauza bera ez egitea. Itzulpena oso zeregin konplexua da, esanahia ez ezik testuaren erritmoa edo musika ere islatu behar delako.

Zer ekarpen egiten digute itzulpenek, zure ustez?

Irakurlearentzat, bere mugetatik askatzeko tresna bat da itzulpena; ulertzen ditugun hizkuntzetako lanak bakarrik irakurri ahal bagenu... Pentsa dezagun gure bizitzako liburu garrantzitsuetan: itzulpenik izan ezean, irakurri izango genituzkeen inoiz? Ziur aski, ez, beraz, itzulpenik gabe, mundua leku pobreakoa eta probintzianoagoa izango litzateke.

***Infinítua ihi batean* Espainiako Estatuko hizkuntza guztietara itzultzea nahi izan duzu, ezta?**

Bai, niretzat amets bat zen hori lortzea, eta agenteari eskatu nion horretan saiatzeko. Aurrena katalanera itzuli zen, ondoren galizierara, eta gero, euskarara. Horren ostean aragoiera ere etorri da.

Aragoieraren kasuan, apustu argi bat zegoen hor atzean, ezta?

Bai, duintasuna eman nahi genion. Tradizionalki, landa-eremuarekin lotu izan da aragoiera, eta aragoiera-hiztunak ezjakintzat jo izan dira, eta gauza guztiz bidegabea eta mingarria da hori. Beraz, aldarrikapen bat egin nahi genuen, bidegabekeria hori jasan dutenengan pentsatuz. *Infinítua ihi batean* liburuan filozofia, historia, pentsamendua eta abarrik lantzen direnez, erakutsi nahi genuen aragoieraz ere adieraz daitezkeela gauza horiek denak; gainera, Aragoiko koroaren garaian, Plutarkoren klasikoak adibidez, aragoierara itzuli ziren, hortaz, aragoieraz halakorik egin ezin daitezkeela aurreiritzi hutsa da. Uste dut hizkuntza txikien eta baztertuen alde egin behar dela argi eta garbi. Hizkuntzak aberastasuna dira, pentsamenduaren arkitekturak, eta ahalegin bat egin behar dugu, gal ez daitezten. ●